

Кожевникова В. О.
*доктор юридичних наук, професор, професор кафедри
інтелектуальної власності та приватного права
факультет соціології і права «КПІ ім. Ігоря Сікорського»*

ОСОБЛИВОСТІ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ: МЕЖІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Цифрова трансформація особистих немайнових прав, яка відбувається у українському суспільстві останніми роками, суттєво вплинула на розвиток та межі правового регулювання окремих об'єктів. Так, в іноземних наукових словниках, цифровізацію трактують як «використання чи зв'язок цифрових сигналів із комп'ютерною технологією» або «представлення інформації в термінах чисел» [1]. Цифровізація є процесом запровадження цифрових технологій у різні сфери життя людини. Неабиякий вплив цифровізація справляє на сферу прав. Утім, важливо підкреслити, що в умовах цифрового суспільства та цифрової культури формується особливий тип людської поведінки – «цифрова людина» або «homo digital», що володіє набором принципово нових ціннісних орієнтирів [2.с.406]. Для з'ясування факту впливу цифровізації на сферу особистих немайнових прав, меж правового регулювання на нові об'єкти доцільно, в першу чергу проаналізувати розроблені в цивілістичній науці традиційні підходи до класифікації особистих немайнових прав.

В науковій літературі висвітлюється позиція, що особисті немайнові права варто класифікувати за: 1) суб'єктами, що є носіям права («ті, що можуть належати тільки фізичним особам; ті, що можуть належати юридичним особам; ті, що можуть належати і фізичним особам, і юридичним особам»); 2) сферою реалізації («гуманітарні; особистісні; інформативні; соціально-культурні; демократизаторські»); 3) призначенням в праві («первинні - визначають основний обсяг повноважень; похідні – доповнюють, конструюють первинні»); 4) їхніми зв'язками з іншими галузями законодавства («конституційні; адміністративні; трудові; сімейні; житлові; екологічні тощо») [3, с. 11].

Правники досліджуючи правову природу особистих немайнових прав та подальший їх розвиток, становлення в межах сучасного, національно цивільного законодавства зазначають, що під час рекодифікації ЦК України планується здійснити укрупнення особистих немайнових прав. Так, розробники концепції наголошують на потребі зберегти плюралістичний підхід до системи особистих немайнових прав, але при цьому їх «укрупнити», що дозволить усунути прогалини та колізії, а також позбутися статей, які не набули практичного застосування. Науковці пропонують до особистих немайнових прав, що забезпечують фізіологічне (природне) існування фізичної особи відносити: «право на життя; право на здоров'я; репродуктивні права; право на свободу (свободу природного існування); право на особисту недоторканність; право на особисту безпеку; право на особисту гідність». До особистих немайнових прав, які забезпечують соціальне буття фізичної особи, включити: «право людини на ім'я та пов'язані із ним засоби персоніфікації (індивідуалізації), право на індивідуальність тощо; право на честь та право на

репутацію; право на свободу пересування, право на вільний вибір місця проживання, право на свободу літературної, художньої, наукової та технічної творчості, право на вибір роду занять; право на особисту інформацію; право на приватність фізичної особи від зовнішнього втручання з боку соціальної групи». При цьому планується привести у відповідність акти спеціального законодавства, які у певній мірі регулюють різні особисті немайнові права [4 с.237]. Висвітлена позиція дослідниці, надає можливість визначити нові законодавчі підходи до правової природи та різновидів особистих немайнових прав.

Окрему увагу, з огляду на тематику дослідження цифрової трансформації особистих немайнових прав, доцільно приділити законодавчим межах реалізації, здійснення прав на нові об'єкти. Законодавчі межі правового регулювання особистих немайнових прав у контексті цифрової трансформації варто розуміти як, установлені лише законом межі можливості особи діяти на свій розсуд, і там, де вони не заважають здійсненню інтересів інших осіб. Межа суб'єктивного права є встановленою мірою поведінки [5 с.48]. Тобто суб'єкти цивільного (цифрового) права в межах, установлених актами чинного законодавства, здійснюють свої особисті немайнові права і виконують пов'язані з цим обов'язки. Водночас, надаючи змогу уповноваженій особі вчиняти суб'єктивні права, закон визначає межі їх здійснення. Межі суб'єктивного права визначаються законом і встановлюють міру можливої поведінки уповноваженої особи у правовідносинах [6 с.208-209]. Загалом під поняттям «межі здійснення права» потрібно розуміти передбачені актами чинного законодавства чи правочином способи, якими управомочена особа може набути тих можливостей, що містяться в юридичному закріпленні цих прав [7 с.63]. Аксиомою юридичної науки є розуміння суб'єктивного права як множини можливостей суб'єкта правовідносин, які виражаються в його активній чи пасивній поведінці, слідує із сутності права і не заборонені законом. Тому інші види активної чи пасивної поведінки, що сумісні із сутністю права, але заборонені законом, є нічим іншим, як межею здійснення [8 с.298] суб'єктивного, цифрового права.

Отже, в умовах цифровізації відбуваються зміни у класифікації особистих немайнових прав, зокрема при поділі їх за змістом, ми виділили: загальні особисті немайнові права фізичної особи (включають два підвиди – особисті немайнові права, які забезпечують природне існування фізичної особи та особисті немайнові права, що забезпечують соціальне буття фізичної особи); загальні особисті немайнові права юридичної особи (право на найменування, на інформацію, на ділову репутацію тощо); спеціальні особисті немайнові права фізичної особи (виникають у різних сферах суспільних правовідносин – медичних, освітніх, сімейних, інтелектуальної власності тощо); особисті немайнові права фізичних та юридичних осіб, особливості змісту яких обумовлені цифровізацією (зокрема, має місце як трансформація класичних прав, наприклад право на інформацію, а також зумовлює появу нових прав зумовлених розвитком та застосуванням віртуальної реальності та інших технологій) [4, с.238]. Разом з тим, концептуально цивільно-правова модель правового регулювання цивільних правовідносин у цифровій сфері базується на цивільному праві у його нормативному та доктринальному розумінні. А також включає варіативну частину, виражену у регулюванні нормами окремих

законодавчих актів у сфері цифрового майнового обігу [9, с.47], окремих різновидів об'єктів цифрових прав.

Виходячи з зазначеного, доцільно зробити висновок, що цифрова трансформація, яка відбувається у українському суспільстві останніми роками суттєво позначилась на розвиток особистих немайнових прав та межі правового регулювання окремих об'єктів. Цифровізація потребує належного правового регулювання з метою уникнення зловживань цифровими правами та окремими можливостями. Ключові положення щодо цифровізації цивільних правовідносин варто, неодмінно закріпити в новому Цивільному кодексі України, що стосується правового регулювання складних, спеціальних відносин в сфері цифрового права, то їх регулювання має здійснюватися на рівні спеціальних законів та інших нормативно-правових актів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/digitalize?q=digitalization> (дата звернення 20.09.2023)
2. Воронкова В.Г., Нікітенко В.О. Філософія цифрової людини і цифрового суспільства: теорія і практика: монографія. Львів-Торунь: Liha-Pres, 2022. 406.
3. Федюк Л. В. Система особистих немайнових прав у цивільному праві: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.03. Київський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. К., 2006. 19 с.
4. Менджул М. В. Підходи до класифікації особистих немайнових прав в умовах цифровізації. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство.» 2025. С.235-239.
5. Кузнецова Н. С. Загально-теоретичні проблеми особистих немайнових прав // Особисті немайнові права: проблеми теорії та практики застосування: зб. статей та інших матеріалів ; під. ред. Р. О. Стефанчука. – К.: Юрінком Інтер, 2010. – С. 48.
6. Цивільне право України: підруч.: у 2 кн. – Кн. 1 / О. В. Дзера (керівник авт. кол.), Д. В. Бобров, А. С. Довгерт та ін. ; за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – С. 208–209.
7. Стефанчук М. О. Межі здійснення суб'єктивних цивільних прав: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ 2006. –С.63.
8. Особливості здійснення суб'єктивних прав учасниками цивільних відносин: монографія [за заг. ред. академіка НАПрН України В. В. Луця]. Київ: НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України. 2011. –С.298.
9. Кізлова О. Актуальні питання виникнення цивільних правовідносин у цифрову добу. Юридичний вісник.2024.№5.С.44-49.